

**ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ
ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВОДНИХ І ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
В МЕЖАХ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я**

**Роман Спуща¹, Катерина Деревська^{2,3}, Марина Комар⁴,
Ярослава Лукавенко², Олена Пилипчук⁵, Олена Шевчук⁶**

¹Інститут географії НАН України, e-mail: spytseyaroman@ukr.net

²Національний університет «Києво-Могилянська академія»,

³Національний науково-природничий музей НАН України, e-mail: zimkakatyua@gmail.com

⁴Інститут геологічних наук НАН України, e-mail: maryna.kom@gmail.com

⁵Український державний геологорозвідувальний інститут, e-mail: nikaasl@gmail.com

⁶Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України, e-mail: olena.shevchuk@gmail.com

**ECOLOGICAL TOURISM AS AN IMPORTANT TOOL FOR CONSERVATION
OF UKRAINE'S WATER AND LAND RESOURCES
IN PRYDNIPROVSKY REGION**

**Roman Spytzia¹, Kateryna Derevska^{2,3}, Maryna Komar⁴, Yaroslava Lukavenko²,
Olena Pilipchuk⁵, Olena Shevchuk⁶**

¹Institute of Geography of the National Academy of Sciences of Ukraine, e-mail: spytseyaroman@ukr.net

²National University of Kyiv-Mohyla Academy,

³The National Museum of Natural History at the National Academy of Sciences of Ukraine,

⁴Institute of Geological Sciences of the National Academy of Sciences of Ukraine

⁵Ukrainian State Geological Prospecting Institute, e-mail: nikaasl@gmail.com

⁶Institute of Geology and Geochemistry of Combustible Minerals of the National Academy of Sciences of Ukraine, e-mail: olena.shevchuk@gmail.com

The paper reveals the natural potential of Prydniprovsky Region and the threat of anthropogenic activity within it. It is shown that ecological tourism and monitoring within the region will allow to identify problem areas; to create initiative groups including specialists of different profiles; to discover new objects of the national natural heritage; to contribute to the environment preservation, to form ecological consciousness and culture among the general population.

Останнім часом у вітчизняному науково-інформаційному просторі з'являється все більша кількість матеріалів, присвячених екологічному стану річок України, зокрема її головної водної артерії - Дніпра. З кожним роком у суспільстві зростає розуміння необхідності зупинити варварське ставлення до природи, зменшити забруднення та антропогенне навантаження на природні ландшафти річкових долин.

Ландшафтне розмаїття території України сприяє розвитку екологічного туризму, орієнтованого на збереження природних ресурсів. Згідно з Положенням про рекреаційну діяльність на територіях та об'єктах природоохоронного фонду (ПОФ) України головними напрямками рекреаційної діяльності є створення умов для організованого туризму та відпочин-

ку у природних умовах при дотриманні режиму охорони заповідних територій; функціонування рекреаційної інфраструктури, визначеної відповідно до законодавства; організація інфраструктури туристичних і екскурсійних маршрутів, екологічних та освітніх шляхів; обґрунтування та встановлення допустимих рекреаційних (антропогенних) навантажень; координація діяльності суб'єктів рекреаційної діяльності з боку суб'єктів ПОФ тощо. Обов'язковою складовою природоохоронної діяльності є екологічна освіта; формування екологічної свідомості і культури серед широких верств населення; виховання дбайливого ставлення до національного природного надбання.

Питання геологічних, геоморфологічних та ландшафтних меж Середнього Придніпров'я є

дискусійним. В.В. Нікіфоров [2] обґрунтував територію Середнього Придніпров'я в межах частин Київської, Черкаської, Полтавської та Кіровоградської областей, прилеглих до акваторій Канівського, Кременчуцького та верхів'їв Дніпродзержинського водосховищ (до гирла р. Ворскли). У більшості наукових праць дослідників кінця ХХ – початку ХХІ століття Середнє Придніпров'я територіально охоплює прибережні смуги Канівського і Кременчуцького водосховищ, розміщених в середній течії р. Дніпра – від м. Переяслава до м. Кременчука на лівобережжі і від м. Ржищева до м. Чигирини – на правобережжі. Саме такого районування дотримуються і автори даної публікації.

Територія Середнього Придніпров'я є однією з найбільш освоєних регіонів України [3], антропогенні ландшафти і рельєф якої формуються у результаті сільськогосподарського освоєння території; житлового та промислового будівництва; видобутку корисних копалин тощо. Найбільших змін природні ландшафти зазнали після будівництва Канівського і Кременчуцького водосховищ, яке призвело до затоплення заплави Дніпра, активізації абразійних, гравітаційних і ерозійних процесів на берегах водосховищ. *Кременчуцьке водосховище* було повністю заповнене у 1961 р. Довжина його берегової лінії складає близько 800 км. Береги водосховищ високі (відносні висоти 30-40 м), урвисті, розчленовані численними ярами і балками. Довжина берегової лінії *Канівського водосховища* складає близько 400 км. Лівий берег, знаходиться в межах акумулятивної алювіальної рівнини - пологий, а правий високий – стрімкий, урвистий, розчленований численними ярами. Складна геологічна будова, розчленований рельєф, висока ураженість території сучасними екзогенними процесами стала перешкодою на шляху повної антропогенної трансформації території Середнього Придніпров'я. Природні ландшафти, геолого-геоморфологічна будова, рослинний і тваринний світ регіону є сприятливими для розвитку практично всіх видів туристичної діяльності. Сьогодні тут функціонує близько 50 природоохоронних територій різного рангу і підпорядкування. Створення мережі екологічних маршрутів, які об'єднують геологічні,

ландшафтні та історичні об'єкти півострова, може стати родзинкою туристичної діяльності в даному районі.

Найвідомішим туристичним об'єктом правобережжя регіону є Канівський природний заповідник разом з ландшафтним заказником «Тарасів обрій». Менш дослідженою у туристичному плані є територія Трахтемирівського півострова, в межах якого існує РПЛ «Трахтемирів». Топ-об'єктом лівобережжя регіону можна вважати Сулинську затоку, де збереглися різні за розміром острови; пагорби з відслоненнями давніх ґрунтів і викопними рештками давніх тварин; солончаки Оболонської низовини, а також НПП «Нижняосульський».

Найбільша кількість природоохоронних територій (стратотипові розрізи, унікальні яри, відслонення тощо) приурочена до схилів Дніпра. На сьогодні саме схили Дніпра залишаються найуразливішими складовими земельних ресурсів Середнього Подніпров'я. Згідно зі звітами відділів водних об'єктів та техногенно-екологічної безпеки Черкаської і Полтавської областей найбільших руйнувань зазнають береги водосховищ, однак заходи щодо укріплення узбережжя берегозахисними спорудами здійснюються лише на найбільш аварійних ділянках (причому виключно, в разі катастрофи і за умови фінансування).

Однією із важливих складових збереження і управління природними ресурсами є екологічний моніторинг, інструментом якого має стати екологічний туризм. Проф. О. Ю. Дмитрук [1] зазначає, що екологічний туризм з його рекреаційним і пізнавальним потенціалом спрямований на формування компетентностей щодо захисту та раціонального використання природних ресурсів, інформування людей про терміновість вирішення і важливість розуміння екологічних проблем. Екологічний туризм включає елементи свідомого позитивного ставлення до навколишнього середовища, а не його використання.

На думку авторів, з метою збереження водних ресурсів, унікальних ландшафтів, об'єктів геологічної і історичної спадщини доцільним є створення в межах акваторії і прибережної зони Середнього Придніпров'я національного природного парку, що сприятиме розвитку

рекреаційної діяльності, збільшенню туристичної привабливості регіону, подоланню розбіжностей між положеннями Закону України щодо користування землями берегової лінії та Водного кодексу.

Висновок. Екологічний туризм різного спрямування (геологічного, біологічного, історичного тощо) має високий просвітницький потенціал і дозволяє формувати поведінку щодо раціонального природокористування та охорони природи. Екологічний туризм є складовою частиною будь якого виду туризму, а

відповідно може бути інструментом для збереження водних і земельних ресурсів (у даному випадку Середнього Придніпров'я).

У свою чергу екологічний моніторинг і туристична діяльність в межах Середнього Придніпров'я дозволить виявляти проблемні ділянки; створювати ініціативні групи зі спеціалістів різного профілю; виявляти нові об'єкти національної природної спадщини; сприяти збереженню навколишнього середовища, а також формувати екологічну свідомість і культуру серед широких верств населення.

1. *Дмитрук О.Ю.* Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. Навчальний посібник, К.: «Альтерпрес», 2004. 192 с.
2. *Нікіфоров В.В.* «Структурна організація біогеоценозів і біогідроценозів Середнього Придніпров'я (відновлення, охорона та раціональне використання) на основі комплексного аналізу даних фізико-географічного, геоботанічного, ґрунтового і зоогеографічного районування. – Афтореф. дис. д. біол. н. – Дніпропетровськ, ДНУ ім. О.Гончара, 2010. 43 с.
3. *Чабан А.Ю.* Історія Середньої Наддніпряни, 2011. 640 с.